

Observatorio da Igualdade e a Acción Social

A igualdade e a acción social miden, xuntas, a calidade humana dun territorio.

Que é

O Observatorio da Igualdade e a Acción Social é unha das liñas estables de traballo da Plataforma Cívica Milenio. Reúne, de forma deliberada, dúas dimensións complementarias da vida social da provincia de Ourense: por unha banda, a **acción social** —vulnerabilidade e exclusión, atención a persoas maiores e dependentes, infancia e xuventude, diversidade funcional, papel do terceiro sector e funcionamento do sistema galego de servizos sociais—; por outra, a **igualdade** —igualdade efectiva entre mulleres e homes, e igualdade de trato e non discriminación por razón de orientación ou identidade sexual, orixe, discapacidade ou idade—.

Ambas as dúas dimensións se necesitan. A acción social atende a **vulnerabilidade**: protexe e acompaña a quen atravesa unha situación de necesidade. A igualdade atende a **equidade e a non discriminación**: corrixe desvantaxes estruturais e garante que persoas en igual situación sexan tratadas por igual. Non son o mesmo —unha persoa pode sufrir discriminación sen ser asistencialmente vulnerable, e á inversa— pero entrelázanse constantemente: boa parte da vulnerabilidade ourensá ten rostro de muller maior que vive soa, e boa parte da desigualdade agrávase en contextos de exclusión. Pensalas xuntas, sen confundilas, é a aposta deste Observatorio.

Ourense presenta unha combinación de trazos sociodemográficos —avellentamento extremo, despoboación rural, dispersión territorial, fenda dixital, feminización do coidado e da soidade— que fai da acción social e da igualdade cuestións especialmente sensibles. O Observatorio propónse achegar unha mirada cívica estable: nin paternalismo nin instrumentalización política da vulnerabilidade nin da causa da igualdade, senón recoñecemento, análise rigorosa, visibilización de boas prácticas e propostas construtivas, desde o respecto ao papel insubstituíble do terceiro sector e das administracións competentes.

O que o Observatorio non é: unha entidade prestadora de servizos sociais (esa función correspóndelles ás administracións competentes e ás entidades do terceiro sector); unha federación nin representación de ningunha entidade social ou de igualdade concreta; un órgano de avaliación de subvencións nin de control administrativo do terceiro sector; unha plataforma reivindicativa ao servizo de ningunha causa política partidaria; nin unha entidade confesional ou vinculada a igrexa ningunha.

O que o Observatorio si é: un espazo civil independente de análise, seguimento e proposta sobre a acción social e a igualdade na provincia; un agregador de información

dispersa entre administracións, terceiro sector, academia e prensa especializada; un foro plural de encontro entre os moitos actores de ambos os campos en Ourense; unha voz cívica fundamentada en debates públicos sobre vulnerabilidade, cohesión social e igualdade; e unha ponte entre o sistema asistencial, as políticas de igualdade e a cidadanía máis ampla.

Contexto

Ourense non é a provincia máis pobre de España, pero presenta vulnerabilidades sociais específicas derivadas da súa realidade demográfica e territorial. O avellentamento extremo tradúcese nun número elevado de persoas en situación de dependencia e de soidade non desexada, frecuentemente en aldeas dispersas con servizos de proximidade cada vez máis distantes. A despoboación rural debilitou redes informais de apoio que durante xeracións sostiveron as persoas maiores nas súas propias contornas. A fenda dixital territorial engade unha dimensión nova de exclusión: quen non pode ou non sabe relacionarse dixitalmente con servizos bancarios, sanitarios ou administrativos queda progresivamente fóra do acceso ordinario a recursos esenciais.

Xunto a estes trazos, a provincia presenta os mesmos retos de vulnerabilidade que outros territorios españois, con matices propios: fogares en risco de pobreza, situacións de exclusión asociadas a procesos laborais e económicos, dificultades de acceso a vivenda alcanzable, situacións de violencia intrafamiliar e de xénero, atención á infancia e adolescencia en familias en dificultade, integración de poboación migrante, atención a persoas con discapacidade, saúde mental e adiccións. A provincia conta cun sistema de resposta articulado en varios niveis: o sistema galego de servizos sociais organízase en servizos sociais comunitarios (de competencia municipal ou mancomunada) e servizos sociais especializados (de competencia autonómica), cunha rede que cobre todo o territorio aínda que con desigual capacidade. E, complementando o sistema público, opera un terceiro sector amplo e diverso.

A desigualdade en Ourense ten trazos propios. A fenda de xénero maniféstase de forma singular nunha provincia avellentada e rural: a maioría das persoas maiores que viven soas son mulleres; o traballo de coidados —remunerado e non remunerado— recae maioritariamente sobre elas; a despoboación ten rostro feminino no éxodo de mulleres novas cara a contornas urbanas con máis oportunidades; e a violencia de xénero presenta dificultades engadidas de detección e de acceso a recursos no medio rural disperso. A iso súmanse outras desigualdades de trato —por orientación ou identidade sexual, por orixe, por discapacidade ou por idade— que nun territorio pequeno e de redes densas poden resultar especialmente invisibilizadoras. A igualdade efectiva non é, polo tanto, unha axenda allea á realidade ourensá, senón unha das súas claves.

O terceiro sector ourensán. O terceiro sector de acción social en Ourense desempeña un papel insubstituíble. Entidades como Cáritas Diocesana de Ourense, Cruz Vermella

Ourense, as federacións galegas de discapacidade (COGAMI, FADEMG-Plena Inclusión, ASPADISI, ASPANAS e outras) con representación provincial, FEAFES Galicia e entidades de saúde mental, EAPN Galicia (Rede contra a Pobreza), asociacións de persoas maiores, plataformas do voluntariado, entidades de infancia, asociacións de mulleres, entidades LGTBI e moitas máis prestan servizos, sosteñen programas e manteñen presenza en territorios e colectivos aos que a Administración non sempre chega coa mesma proximidade. O recoñecemento deste papel non debe escurecer as tensións estruturais do terceiro sector: dependencia significativa de subvencións públicas, dificultades de profesionalización e de estabilidade laboral, dependencia do voluntariado en contextos demográficos adversos, complexidade crecente dos procedementos administrativos. Un Observatorio cívico pode contribuír a visibilizar tanto a achega como as dificultades.

Fronteira con outros observatorios. O Observatorio mantén fronteiras claras con outros observatorios da Plataforma. Co de Desenvolvemento Rural e Demografía: este atende os datos poboacionais e as políticas demográficas en sentido amplo; o de Igualdade e Acción Social atende a vulnerabilidade concreta de persoas e colectivos, a igualdade efectiva e o funcionamento do sistema asistencial. Co de Intelixencia Artificial e Sociedade: o eixe "Compañía" do Observatorio de IA explora especificamente o papel da intelixencia artificial no acompañamento a persoas en soidade ou vulnerabilidade, o que xustifica cooperación estreita. Co de Educación: atención conxunta á equidade educativa, á vulnerabilidade escolar e á coeducación. Co de Cultura: a cultura como instrumento de inclusión e de igualdade. Co de Desenvolvemento Rural: servizos sociais e igualdade no medio rural disperso.

Que fai

O Observatorio articula a súa actividade en cinco eixes complementarios, organizados en dous bloques de peso equivalente: **tres eixes de acción social** e **dous eixes de igualdade**, un deles específico de igualdade de xénero. Como no resto de observatorios da Plataforma, a activación efectiva de cada eixe será progresiva, en función dos recursos e das alianzas acadadas.

Eixe 1. Vulnerabilidade, exclusión e cohesión territorial

Seguimento das distintas dimensións da vulnerabilidade social na provincia —pobreza, risco de exclusión, vivenda, desemprego de longa duración, exclusión dixital, pobreza enerxética— atendendo de forma específica á **equidade territorial**: quen vive nunha aldea debe ter dereito efectivo a servizos sociais equivalentes aos da capital, dentro do razoable.

- Análise sistemática de indicadores oficiais (taxa AROPE, ECV, enquisas autonómicas) e da súa evolución temporal.
- Seguimento da situación da vivenda e da pobreza enerxética na provincia.
- Atención á exclusión dixital, en cooperación co Observatorio de Intelixencia Artificial e Sociedade.

- Análise do despregamento de prestacións sociais (RISGA, Ingreso Mínimo Vital, axudas autonómicas) e da equidade territorial no acceso a recursos entre a capital e o medio rural disperso.

Eixe 2. Persoas maiores, dependencia e coidados

Atención específica ás persoas maiores, colectivo de especial peso na realidade ourensá, e ao **debate sobre os coidados**. Seguimento da situación da dependencia, da soidade non desexada, dos servizos de atención domiciliaria e residencial, e da rede de centros e servizos para persoas maiores. O debate público europeo e español sobre os coidados —sistemas de atención á dependencia, conciliación, corresponsabilidade, profesionalización— ten en Ourense un escenario singularmente expresivo, fortemente atravesado pola dimensión de xénero.

- Análise do despregamento do Sistema de Atención á Dependencia na provincia.
- Seguimento da rede de servizos de atención domiciliaria, centros de día e residencias.
- Atención específica á soidade non desexada e a iniciativas de resposta.
- Análise do traballo de coidados (remunerado e non remunerado) e da súa distribución, en cooperación co eixe de igualdade de xénero e co Observatorio de IA no seu eixe "Compañía".

Eixe 3. Infancia, diversidade funcional e terceiro sector

Atención á materia asistencial que sostén o benestar provincial: a infancia e a adolescencia e as familias en dificultade; as persoas con diversidade funcional (física, intelectual, sensorial) e a saúde mental; e o funcionamento do sistema galego de servizos sociais no seu despregamento ourensán, co terceiro sector como aliado e, en ocasións, suplencia do sistema público.

- Análise dos indicadores de pobreza infantil e seguimento dos programas de protección da infancia e a adolescencia.
- Seguimento do sistema de atención a persoas con discapacidade e da saúde mental como cuestión social, en cooperación coas federacións galegas de discapacidade e con FEAFES Galicia.
- Análise do despregamento dos servizos sociais comunitarios nos concellos e mancomunidades ourensás.
- Seguimento do estado, necesidades e financiamento do terceiro sector ourensán, e das condicións laborais do seu persoal técnico.

Eixe 4. Igualdade de xénero

Atención á igualdade efectiva entre mulleres e homes na provincia, coa mirada posta nos trazos que a realidade ourensá imprime á fenda de xénero: avellentamento, ruralidade, feminización do coidado e da despoboación. A igualdade de xénero non é unha axenda importada, senón unha clave de lectura do propio territorio.

- Seguimento da fenda de xénero en emprego, salarios e pensións na provincia, con atención á situación das mulleres maiores e rurais.
- Análise da corresponsabilidade e a conciliación, e da distribución do traballo de coidados, en conexión co Eixe 2.
- Atención á violencia de xénero, con énfase nas dificultades específicas de detección, protección e acceso a recursos no medio rural disperso.
- Seguimento da presenza e o empoderamento das mulleres na vida pública, económica e asociativa ourensá. A situación específica das persoas trans, pola súa conexión coa dimensión de xénero, atende-se aquí de forma coordinada co Eixe 5.

Eixe 5. Igualdade de trato e non discriminación

Atención á igualdade de trato e á non discriminación por motivos distintos do xénero: orientación e identidade sexual (LGTBI), orixe racial ou étnica e condición migrante, discapacidade entendida como cuestión de dereitos, e idade. Fronte ao eixe anterior, centrado na fenda mulleres-homes, este eixe atende o resto do espectro da igualdade, con especial atención ás discriminacións que nun territorio pequeno e de redes densas tenden a permanecer invisibles.

- Seguimento da situación das persoas LGTBI na provincia e do despregamento da normativa galega de igualdade de trato (Lei 2/2014) e estatal (Lei 4/2023), en cooperación coas entidades LGTBI con presenza ourensá.
- Atención á igualdade de trato da poboación migrante e das minorías étnicas, en cooperación coas entidades de atención a persoas migrantes.
- Enfoque de dereitos na atención á discapacidade, complementario do seguimento asistencial do Eixe 3.
- Atención á discriminación por razón de idade e á igualdade de oportunidades como fío condutor do conxunto.

Para que

O Observatorio persegue seis obxectivos articulados:

1. Visibilizar o invisible. Moita vulnerabilidade social e moita desigualdade en Ourense permanecen invisibles para o conxunto da cidadanía: persoas maiores illadas en aldeas, familias en silencio, situacións de exclusión e de discriminación sen voz pública. Visibilizar con respecto é contribución cívica directa.
2. Promover a igualdade efectiva. A igualdade entre mulleres e homes e a igualdade de trato non son metas abstractas: teñen en Ourense expresións concretas —fenda de coidados, violencia de xénero no rural, discriminacións silenciadas— que merecen análise e proposta cívica fundamentada.
3. Recoñecer o terceiro sector. O terceiro sector ourensán sostén unha parte significativa do benestar e da igualdade provinciais sen recoñecemento público proporcional. Visibilizar a súa achega, as súas dificultades e as súas necesidades é función lexítima dunha mirada cívica.

4. Avaliar o sistema asistencial e as políticas de igualdade. O sistema galego de servizos sociais e as políticas públicas de igualdade son complexos, están desigualmente despregados e combinan actores públicos e privados con lóxicas distintas. Unha avaliación cívica sistemática complementa os controis institucionais.
5. Defender a cohesión territorial. A cohesión social nunha provincia como Ourense pasa pola cohesión territorial. O Observatorio atende a equidade territorial no acceso a servizos sociais e a recursos de igualdade entre a capital e o medio rural.
6. Achegar ao debate sobre os coidados. O debate sobre os coidados —atención á dependencia, conciliación, corresponsabilidade, profesionalización— ten en Ourense un escenario singularmente expresivo e fortemente atravesado pola dimensión de xénero. A experiencia ourensá pode achegar perspectiva valiosa a ese debate.

Como traballa

O Observatorio é unha liña de traballo permanente da Plataforma Cívica Milenio. Carece de personalidade xurídica propia: opera baixo a dirección da Xunta Directiva, cunha persoa coordinadora designada e un equipo de colaboradores que pode integrar tanto a persoas asociadas como a colaboradores externos cualificados (traballadores e traballadoras sociais, educadores e educadoras sociais, psicólogos, xuristas especializados en dereito social e en igualdade, profesionais do terceiro sector, axentes de igualdade, sociólogos, investigadores universitarios).

O seu método réxese por sete principios:

- Rigor: toda análise baséase en datos verificables e na literatura especializada dispoñible. As opinións distínguense claramente dos feitos.
- Respecto ás persoas: o Observatorio traballa sobre realidades que afectan a persoas concretas en situación de vulnerabilidade ou de discriminación. A discreción, o respecto á intimidade e a protección de datos son obrigas permanentes.
- Non instrumentalización: o Observatorio non utiliza a vulnerabilidade, a igualdade nin as persoas afectadas para fins partidarios, mediáticos ou de prestixio institucional. A sobriedade expresiva é principio metodolóxico.
- Independencia: o Observatorio mantén autonomía respecto a administracións, entidades concretas do terceiro sector e de igualdade, igrexas e partidos.
- Recoñecemento do terceiro sector: o Observatorio recoñece o papel insubstituíble do terceiro sector de acción social e de igualdade, e traballa con vocación de cooperación coas súas entidades.
- Apertura: os traballos son de acceso público e reutilizables, sen compromiso da confidencialidade de datos sensibles.
- Cooperación: o Observatorio traballa en rede con administracións, terceiro sector, universidades e outros actores dos campos social e da igualdade.

Aliados naturais

O Observatorio identifica como interlocutores prioritarios:

- Consellería de Política Social, Familia, Inmigración e Xustiza da Xunta de Galicia.
- Organismos de igualdade: a unidade competente en materia de igualdade da Xunta de Galicia e as concellarías ou áreas de igualdade dos concellos e a Deputación.
- Servizos Sociais Comunitarios dos concellos e mancomunidades da provincia.
- Deputación Provincial de Ourense e FEGAMP.
- Cáritas Diocesana de Ourense e Cruz Vermella Ourense.
- Federacións galegas de discapacidade (COGAMI, FADEMGA-Plena Inclusión) e entidades provinciais asociadas (ASPADISI, ASPANAS e outras).
- FEADES Galicia e entidades de saúde mental con presenza ourensá.
- EAPN Galicia (Rede Europea de Loita contra a Pobreza e a Exclusión Social).
- Plataforma do Voluntariado de Galicia e plataformas locais.
- Federacións de asociacións de persoas maiores.
- Asociacións de mulleres e entidades de atención a vítimas de violencia de xénero.
- Entidades LGTBI con presenza en Galicia e na provincia.
- Entidades de atención a persoas migrantes e refuxiadas, e de defensa da igualdade de trato.
- Universidades do Sistema Universitario de Galicia, especialmente Traballo Social, Educación Social, Psicoloxía, Socioloxía e estudos de xénero.
- Colexios profesionais (Traballo Social, Educación Social, Psicoloxía, Avogacía social).

Próximos pasos

Tras a inscrición rexistral da Plataforma Cívica Milenio, e cando a primeira Asemblea ordinaria así o acorde, o Observatorio prevé as seguintes actuacións iniciais:

- Designación da persoa coordinadora e do equipo inicial, idealmente con presenza de profesionais do campo social e da igualdade.
- Mapa inicial de actores da acción social e da igualdade na provincia (administracións, terceiro sector, organismos de igualdade, colexios profesionais, academia).
- Apertura de conversas con interlocutores institucionais prioritarios, en particular Cáritas, Cruz Vermella, federacións de discapacidade e saúde mental, organismos de igualdade e entidades de mulleres e LGTBI.
- Coordinación inicial cos Observatorios de Desenvolvemento Rural e Demografía, Intelixencia Artificial e Sociedade, Educación e Cultura.
- Primeira xornada pública sobre o estado da acción social e a igualdade en Ourense.
- Identificación de convocatorias de financiamento compatibles.
- Deseño do primeiro programa estable de actividades, a partir dos cinco eixes definidos.

A calidade dunha sociedade mídese por como trata a quen máis a necesita e por canto igualdade real garante a todos. Pensar ben a acción social e a igualdade en Ourense, con respecto ás persoas e recoñecemento a quen as sostén cada día, é responsabilidade cívica compartida.